

บทบาทของสตรีมุสลิมหม้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการปรับตัวตามอิสลามวิถี กรณีศึกษา: สตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

The role of widowed Muslim women in the three southern border provinces in adapting to Islamic ways: a case study: Widowed Muslim women in Bannang Sata District, Yala Province

Received: March 13, 2023 ■ Revised: May 29, 2023 ■ Accepted: June 12, 2023

ฮามิดะห์ฮาสน์ โต๊ะมะ¹ ฟัยซอล โต๊ะมา² คอยรียะห์ มะโซ๊ะ³

Hamidahhasan Tohma, Faisol To'ma, Khoyriyah Masoh

¹ Ph.D. (อิสลามศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์. อาจารย์ประจำสาขาวิชาชะรีอะฮ์ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี. อีเมลผู้เขียนหลัก: hamidah.yiu@gmail.com

Ph.D. (Islamic Studies) Associate professor. Lecturer, Faculty of Islamic Studies and laws, Fatoni University. Corresponding Author Email: hamidah.yiu@gmail.com

² นักศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศึกษาและนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี. อีเมล: faisoltm56@gmail.com

M.A. (Candidate in Educational Management and Learning Management Innovation) Faculty of Education, Fatoni University. Email: faisoltm56@gmail.com

³ อาจารย์ประจำสาขาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี. อีเมล: haizum_ka2013@hotmail.com

Lecturer, Faculty of Education, Fatoni University. Email: haizum_ka2013@hotmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสถานภาพทางสังคมของสตรีมุสลิมหม้ายตามหลักการศาสนาอิสลาม 2) เพื่อศึกษาปัญหาของสตรีมุสลิมหม้ายเผชิญ การปรับตัวตามอิสลามวิถี กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ให้ความช่วยเหลือสตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

วิธีการศึกษา เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยข้อมูลเอกสารและภาคสนาม พื้นที่ศึกษาคืออำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ซึ่งกลุ่มตัวอย่าง 30 คน คือ สตรีมุสลิมหม้าย 24 คนและ ผู้นำศาสนา 6 คน โดยใช้แบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และจะวิเคราะห์โดยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย 1) นางที่สามีเสียชีวิตหรือถูกหย่าที่ไม่ได้มีเพศสัมพันธ์กันไม่มีอิตตะฮ์มีสิทธิ์ได้รับค่าสินสอดครึ่งหรือตามที่ตกลงกัน หากการหย่าสาเหตุมาจากสามีค่าสินสอดเป็นสิทธิ์ของนางทั้งหมด นางที่ถูกหย่าหรือสามีเสียชีวิตขณะที่ตั้งครรภ์อิตตะฮ์คือการคลอดบุตรซึ่งสามีที่มีชีวิตต้องอุปการะและดูแลในช่วงนั้นและหลังจากนั้น นางถูกหย่าอยู่ในวัยประจำเดือน อิตตะฮ์คือ ๓ ฤดูสุร นางในวัยหมดประจำเดือน อิตตะฮ์คือสามเดือน นางต้องอยู่ในบ้านพร้อมสามีและเขาต้องอุปการะเพื่อเปลี่ยนใจจะกลับคืนดักกัน หากหย่าเป็นครั้งที่สามและมีได้ตั้งครรรค์ตามทัศนะของชาฟิอีและมาลิกสามีควรให้ที่อยู่อาศัยและมอບของขวัญเป็นการปลอบใจ ส่วนนางที่สามีเสียชีวิตมิได้ตั้งครรรค์ อิตตะฮ์คือสี่เดือนสิบวัน และมีสิทธิ์รับมรดก $\frac{1}{4}$ หากไม่มีลูก และ $\frac{1}{8}$ หากมีลูก 2) นางจะเผชิญปัญหาความยากจนเป็นประการแรก นอกจากภรรยาของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ไม่สงบเท่านั้น รองลงมาคือการเลี้ยงดูบุตร ส่วนนางประเภทอื่น ๆ ไม่มีความช่วยเหลือทั้งภาครัฐและเอกชน นางจะปรับตัวตามอิสลามวิถีอยู่ในระดับที่ดีที่แตกต่างจากการสังเกตพบว่า วิถีชีวิตของนางส่วนใหญ่จะอยู่ในสภาพที่ลำบาก

การนำผลวิจัยไปใช้ 1) สามีต้องอดทนและห่างไกลจากการหย่าร้างนอกจากไม่มีทางเลือกและควรนำหลักการอิสลามมาเป็นบรรทัดฐาน 2) สตรีมุสลิมหม้ายควรอดทน อดกลั้นในการดูแลลูก ๆ พร้อมขอคู่อำโดยเฉพาะในยามจำเป็นและอดทนในการปรับตัวตามอิสลามวิถีโดยบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮฺจะทรงเปิดทางออกอย่างง่ายดาย

คำสำคัญ: การปรับตัว, อิสลามวิถี, สตรีมุสลิมหม้าย, บันนังสตา, ชายแดนภาคใต้

Abstract

Objectives: 1) to study the knowledge and social status of Muslim widowed according to Islamic principles ; 2) to study the problems faced by Muslim widowed in Social and Cultural to support Muslim widowed in Bannang Sata District, Yala Provinc

Methodology: A qualitative research which encompass documentation and field study. the sampling were 24 Muslim widowed and 6 religious leaders in Bannang Sata District, Yala Province, using a purposive method. The research instrument using in - dept interview and participated observation.

Research Findings: 1) the widowed whose husbands died or who have been divorced did not have sexual intercourse and iddah have the right to receive half of the dowry or as agreed between them. The widowed who is husband dies while pregnant, iddah is childbirth. And widowed whose divorced in her period and iddah is third times cleanliness (Addhur). While, she is in menopause, iddah is three months. As for the wives whose husband died and are not pregnant. Iddah is four months and ten days which is entitled to 1/4 of her husband's inheritance if they have no children, and 1/8 if they have children. 2) The problem faced by by the widowed is poverty and parenting problem. In addition to the wife of state officer who died in the unrest. As for other types of widowed there is no assistance from both the private and government have adapted to the islamic way of life at different levels according to their

faith and orphans will be helped by mosque and faithful occasion. The observation indicated that most of them are living a difficult life.

Contribution: 1) Husband should be patient and stay away from divorce unless there is no alternative. If necessary, islamic principles should be apply as a norm. 2) Widowed woman test with restrained in caring for children and should pray especially at night and be patient in adjusting according to the Islamic way, therefore that Allah will open a way out easily.

Keywords: Adaptation, Widowed muslim women, Islamic way, Bannang Seta District, Three Southern Border Provinces.

บทนำ

อิสลามมองว่าสตรีเป็นส่วนหนึ่งและเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์และจรรโลงสังคม เป็นผู้ค้ำจุนสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกของลูก เป็นผู้ถือคเบเพลิงแห่งการนำแสงสว่างส่องทางแก่เยาวชนซึ่งเป็นผู้ที่คาดหวังอนาคตของศาสนาตลอดจนถึงประเทศชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าสังคมจะดีหรือเลว ครอบครัวจะสำเร็จหรือล้มเหลว บ้านเมืองจะสงบสุขหรือวุ่นวายก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของสตรี ซึ่งอิสลามได้กำหนดบทบาทของมุสลิมไว้ตามสถานภาพของบุคคล โดยแยกเป็นสถานภาพของสตรีและชายให้เห็นเด่นชัด เพราะบทบาทในบางบทบาทนั้นจำเป็นต้องเกี่ยวกับสรีระเป็นเงื่อนไข ทำให้บทบาทส่วนใหญ่จะตกอยู่กับผู้ชาย ส่วนสตรีนั้นจะมีบทบาทเพียงน้อยนิด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องภายในบ้าน แต่ในบางครั้งบางครั้งสามารถมีบทบาทนอกบ้านได้ในสภาพที่จำเป็น ดังที่อัลหะดีษของท่านศาสนทูต (ﷺ) กล่าวว่า

{...قد أذن الله لكن أن تخرجن لحوائجكن}

ความว่า “แน่แท้อัลลอฮ์ทรงอนุญาตให้พวกเธอออกนอกบ้านได้เพื่อทำธุรกิจที่จำเป็น”

(บันทึกโดยบุคอรี: 5237 และมุสลิม: 5796)

จากการสังเกตพบว่า สตรีในพื้นที่จะมีได้เป็นผู้ถูกกระทำความรุนแรงโดยตรง แต่การที่ผู้ชายในบ้านเสียชีวิต บาดเจ็บ พิการ ถูกจับกุม หรือหายไป ทำให้ “ความปกติ” ของชีวิตที่มีมาแต่เดิมนั้นถูกแทรกแซงอย่างช่วยไม่ได้ กล่าวคือ ความยากจนที่หลายครอบครัวครอบครองอยู่เดิมนั้น ได้โถมทับชีวิตที่ขาดหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำมาหากินมากขึ้น ซึ่งเป็นผลกระทบต่อนสตรีที่เป็นภรรยาอย่างมาก คือเปลี่ยนสถานภาพเป็นหม้ายและมีลูกจำนวนมากต้องรับภาระทำงานเลี้ยงชีพเพียงลำพังทั้งเพื่อค่าอาหาร ค่านมให้ลูกที่ยังเล็ก รวมถึงค่าเทอมเพื่อส่งเสียให้ลูก ๆ ได้เรียนสูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่เมื่อกำลังของผู้หญิงคนเดียวไม่สามารถจุนเจือคนในครอบครัวได้

ทั้งหมด ลูกชาย ลูกสาวที่โตหน่อยจึงต้องออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อช่วยแม่ กรีด
ยาง เย็บผ้าคลุมศพ ทำสวนผลไม้ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี อำเภอบันนังสตาเป็นอำเภอหนึ่งตั้งอยู่ตอนใต้ก่อนอำเภอเบตง
ซึ่งมี 6 ตำบล ประกอบด้วย 60 หมู่บ้าน และบางตำบลนั้นถูกมองว่าเป็นเขตสีแดง
ส่งผลทำให้สตรีกลายเป็นหม้าย จากสาเหตุต่าง ๆ เช่น การเสียชีวิตของสามีใน
เหตุการณ์ความไม่สงบ การเจ็บป่วย และถูกหย่าร้างซึ่งเป็นการเสียสละหลักของ
ครอบครัว จึงทำให้ภรรยาจำเป็นต้องรับภาระหน้าที่เพียงผู้เดียวในการดูแล อบรม บ่ม
เพาะบุตรอย่างหมั่นเพียรและอดทน อดกลั้น บางครั้งมารดาจำเป็นต้องอดอาหาร
ถือศีลอดทุกวัน เนื่องจากอาหารไม่เพียงกับลูกที่ต้องดูแล และจำเป็นต้องมีจิตวิทยาใน
การอบรม เพื่อให้พาตัวรอด พ้นจาก ภัยมฤตต่าง ๆ และแวดล้อมที่ไม่พึงประสงค์ ที่
เห็นได้ชัดในปัจจุบัน เนื่องจากการเลี้ยงลูกเป็นเรื่องที่หนักมาก ยิ่งจะให้ลูกเป็นคนดีมี
คุณธรรมจริยธรรมที่สง่างาม มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นเป็นเรื่องยากต้องอาศัยองค์ความรู้
เทคนิค เคล็ดลับขั้นตอนและประสบการณ์ รวมต้องใช้ความอดทนอย่างแน่น ความ
มุ่งมั่นเป็นที่สุดยอดโดยเฉพาะการปลูกฝังและปลูกจิตสำนึกให้พวกเขาตั้งมั่นอยู่บน
แนวทางอิสลามวิถีอย่างมั่นคงและอย่างยั่งยืน นับเป็นงานที่หนักและท้าทายมากใน
ปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ท่านศาสนทูต (ﷺ) ได้กำชับให้ความช่วยเหลือแก่นาง เนื่องจาก
นางมีลูกที่ต้องดูแล ดังที่ท่านได้ กล่าวว่า

{السَّاعِي عَلَى الْأَرْزَمَةِ وَالْمَسَاكِينِ، كَالْمُجَاهِدِ فِي

سَبِيلِ اللَّهِ، وَكَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ}

ความว่า “ท่านใดก็ตามแต่ ที่พยายามดูแลสตรีหม้าย (เนื่องจากสามี
ตาย) และคนยากจน เขาก็เหมือนดั่งมูฮายิดในหนทางของอัลลอฮ์ และก็เหมือนดั่งคน
ที่ถือศีลอดตอนกลางวัน และละหมาดในค่ำคืน”

(บันทึกโดยบุคอรี : 5353 และมุสลิม : 2982)

จากสภาพดังกล่าวผู้วิจัยในฐานะเป็นสตรีเพศท่านหนึ่งและตำแหน่งเป็นอาจารย์คณะอิสลามศึกษามีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและสงสารและเล็งเห็นความสำคัญที่จำเป็นต้องทำวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของสตรีมุสลิมหม้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการปรับตัวตามอิสลามวิถี กรณีศึกษา : สตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลาเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลและองค์ความรู้ที่สามารถอ้างอิง และสังคมได้รับรู้ถึงความอดทน ความยากลำบากของนางในการดูแลลูกพร้อมปรับตัวตามอิสลามวิถี ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีที่นำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการฟื้นฟูพัฒนาประเทศชาติให้มีความสงบสุข มั่นคง และเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสถานภาพทางสังคมของสตรีมุสลิมหม้ายตามหลักการศาสนาอิสลาม
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาของสตรีมุสลิมหม้ายเผชิญ การปรับตัวตามอิสลามวิถี กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ให้ความช่วยเหลือสตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้ข้อมูลจากเอกสารคืออัลกุรอาน อัลหะดีษและตำราวิชาการต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย มลายูและอาหรับ เป็นต้น ส่วนข้อมูลภาคสนามใช้พื้นที่ศึกษาของอำเภอบันนังสตาจังหวัดยะลา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 30 คนประกอบด้วยสตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา 24 คนจาก 6 ตำบล ๆ ละ 4 คน และผู้นำศาสนา 6 คนจาก 6 ตำบล ๆ ละ 1 คน โดยใช้วิธีการแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) ส่วนเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์โดยการนำข้อมูลจากการ

สัมภาษณ์และสังเกต นำมาวิเคราะห์ในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักการศาสนาอิสลามเกี่ยวกับสตรีมุสลิมหม้าย 2) เพื่อศึกษาปัญหาที่เผชิญ การปรับตัวตามอิสลามวิถีและการได้รับความช่วยเหลือทางด้านสังคมของสตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

หลักการอิสลามเกี่ยวกับการหย่าร้าง

อิสลามห้ามแตกแยกระหว่างสามีภรรยา เพราะจะส่งผลเสียต่อลูก ๆ ตลอดจนมีผลกระทบต่อสังคม ดังนั้น อิสลามมองว่าสถาบันครอบครัวเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม หากครอบครัวมีความมั่นคงและมีความสุข แน่นนอนสังคมนั้นจะมีเสถียรภาพและมีความสุขคล้อยตามด้วย จากการสังเกตจะเห็นได้ว่า บางครอบครัวมีการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างสามีภรรยาและไม่สามารถยุติได้อย่างสันติวิธี ด้วยเหตุนี้ อิสลามจึงอนุญาตให้มีการหย่าร้างกันและไม่มีทางเลือก แต่ต้องปฏิบัติตามขอบเขตที่อิสลามกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ดังนั้นการหย่าร้างเป็นสิ่งที่ไม่ควรถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ซึ่งอัลลอฮ์ทรงห้ามดังที่ท่านศาสนทูตได้กล่าวว่า

{أَبْغَضُ الْحَالِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الطَّلَاقُ}

ความว่า“การกระทำที่อนุมัติ (ฮาลาล) ที่อัลลอฮ์ตาอาลาทรงรังเกียจที่สุด คือ การหย่าร้าง” (บันทึกโดยอะบู ดาวูด: 2177)

จากตัวบทอัลหะดีษดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า อิสลามสั่งห้ามในการทำหย่าร้าง ถ้าไม่มีทางเลือกควรคิดอย่างไตร่ตรองและรอบคอบก่อนที่จะทำการหย่าร้างและต้องศึกษาบทบัญญัติอิสลามอย่างรอบคอบ ขอบเขตของผู้ที่จะหย่าร้างนั้นไม่เกิน 3 ครั้งเท่านั้น หากหย่าครบ 3 ครั้งไม่มีสิทธิที่จะคืนดีกันได้ นอกจากนางต้องแต่งงานกับ

สามีคนใหม่อย่างถูกต้องและได้อยู่อย่างสามัคคีกัน ภรรยาคนใหม่ได้หย่าร้างกับนางหรือเสียชีวิต ซึ่งสามีเดิมสามารถจะกลับมาแต่งงานใหม่กับนางได้โดยไม่ต้องตกลงกันใหม่ระหว่างกันสองฝ่าย

โทษของภรรยาที่ขอหย่าร้าง

อย่างไรก็ดี วัตถุประสงค์ของการแต่งงานในอิสลามนั้นเพื่อตอบสนองบทบาทหน้าที่อิสลามและสัจชาตญาณ (ฟิตเราะฮ์) ของมนุษย์ และต้องการให้สมาชิกในครอบครัวอยู่อย่างสงบสุขอย่างยั่งยืน และสิทธิการหย่า นั้นเป็นของสามี ดังนั้น หากภรรยาที่ขอหย่าโดยไม่มีความผิดที่ต้อง เธอจะไม่ได้กลิ่นหอมของสรวงสวรรค์ที่ท่านศาสนทูต ได้กล่าวว่า

« إِنَّمَا امْرَأَةٌ سَأَلَتْ زَوْجَهَا الطَّلَاقَ مِنْ غَيْرِ مَا بَأْسٍ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ »

ความว่า “สตรีผู้ใดที่ขอหย่าจากสามีของเธอโดยไม่มีความผิดเธอจะไม่ได้รับกลิ่นของสรวงสวรรค์”

(บันทึกโดยอะบู ดาวูด: 2226)

เบื้องต้นสามีและภรรยาที่ควรรู้และนำมาปฏิบัติ

ประการแรกอิสลามได้ส่งเสริมให้สามีภรรยาตระหนักถึงหน้าที่ของแต่ละฝ่ายต่อลูก ๆ และทั้งสองต้องรับผิดชอบต่อหน้าอัลลอฮ์ ดังนี้ ก) สามีภรรยาจะต้องมีความอดทนและให้อภัยต่อกัน ข) สามีภรรยาต้องแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันโดยเร็วที่สุด แต่ถ้าหากความขัดแย้งนั้นไม่สามารถจะยุติได้ อิสลามก็ได้ตั้งหลักการที่ฝ่ายสามีควรปฏิบัติ ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสในอัลกุรอานว่า

{..فَالصَّلَاحُ قُنْتُ خُفِضَتْ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ
شُرُوءَهُنَّ فَعُظُوهُنَّ وَأَمْزُجُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَصْرُوهُنَّ فَإِنَّ أَطْعَمَكُمْ
فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا}

ความว่า “...และบรรดาหญิงที่พวกเจ้าหวั่นเกรงในความต้อติงของนางนั้น ก็จงกล่าวตักเตือนนางและทอดทิ้งนางไว้แต่ลำพังในที่นอนและจงเขียนนาง แต่ถ้านาง เชื่อฟังพวกเจ้าแล้ว ก็จงอย่าหาทางเอาเรื่องแก่นาง แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงสูงส่ง ผู้ทรงเกรียงไกร” (อัน-นิซาอ์ : 34)

จากโองการดังกล่าวจะเห็นได้ว่าหลักการก่อนที่จะทำการหย่าร้างสามีควร ปฏิบัติต่อภรรยาดังนี้ 1) ให้การอบรมและการตักเตือน 2) แยกตัวจากที่นอนโดยที่ สามีหันหลังให้ภรรยา 3) เขียนตีที่เหมาะสม 4) แต่งตั้งคนกลาง (ตะฮกิม) (M. Adib Basri , 1991 : 80) ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأِمْسِكُوا حُكْمَ اللَّهِ مِنْ أَهْلِهِ وَخُكْمًا مِّنْ أَهْلِهِمَا
يُرِيدُ أَصْلَحًا يُوقِفُ اللَّهَ بَيْنَهُمَا...

ความว่า “และหากพวกเจ้าเกรงจะเกิดการแตกแยกระหว่างคนทั้งสอง (สามีภรรยา) พวกเจ้าก็จงแต่งตั้งผู้ชี้ขาด (คนกลาง) ขึ้นหนึ่งคนจากญาติของเขา (สามี) และอีกหนึ่งคนจากญาติของนาง (ภรรยา) หากคนทั้งสองหวังปรองดอง อัลลอฮ์ก็จัก ทรงให้เกิดสัมฤทธิ์ผลระหว่างคนทั้งสอง...” (อันนิซาอ์: 35) และ5) การหย่าร้างโดย ใช้วิธีที่ถูกต้องและนุ่มนวลที่สุด (ฮารุน ดิน , 1985)

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพสตรีมุสลิมเป็นหม้ายทางด้านหลักการศาสนาอิสลาม และสังคม

อิสลามได้กำหนดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีที่แต่งงานแล้ว กลายเป็นหม้ายนั้นมี 2 สาเหตุด้วยกันคือ

1) สตรีถูกหย่าร้าง

การหย่าร้างนั้นมี 2 ประเภท คือ ก) การหย่าร้างเชิงสุนนีย์ คือการหย่าร้าง ที่อนุญาติคือการหย่าร้างของสามีต่อภรรยาที่อยู่ฉันทสามีภรรยา กลับนอนด้วยกันแล้ว ภรรยาไม่ได้อยู่ในสภาพที่มีเลือดประจำเดือน นิฟาส และการกล่าวคำหย่าร้างหรือ แยกกันของสามีต่อภรรยา “หย่าภรรยาหนึ่งครั้ง/หนึ่งฏอลากหรือสองครั้ง/สองฏอล

ลาก (1 หรือ 2 ครั้ง)” และแยกกันระหว่างสามีภรรยาอย่างสันติวิธี และสามารถคืนดีกันได้หากยังไม่พ้นสภาพอิดตะฮ์ ดังที่อัลลอฮฺทรงตรัสว่า

{الطَّلُقُ مَرَّتَيْنِ فَأَمَّا كُمْ بِمَعْرُوفٍ أَوْسَرِيحٌ بِإِحْسَنٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ شَيْئًا...}

ความว่า “การหย่านั้นมีสองครั้ง แล้วให้มีความยับยั้งไว้โดยชอบธรรม หรือไม่ก็ให้ปล่อยไปพร้อมด้วยการทำความดี และไม่อนุญาตต่อพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากที่พวกเจ้าได้ให้แก่นาง (มะฮัรหรือค่าสินสอด)

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 229)

จากตัวบทอัลกุรอานดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า รูปแบบการหย่าร้างเชิงสุนนียะมีดังนี้ 1) สามีหย่าภรรยาในตอนที่ยังไม่มีประจำเดือนและไม่ได้มีเพศสัมพันธ์กันก่อนการทำหย่า (อัล กุรตบียะ, 1981) 2) หย่าหนึ่งหรือสองเท่านั้น หรือที่เรียกว่าฎอลากกรอญอียะ 3) หากพ้นเวลาอิดตะฮ์ ของการหย่าครั้งที่หนึ่งหรือที่ครั้งที่สอง สามีไม่มีสิทธิคืนดีกันได้ แต่ถ้าหากว่าสามีต้องการจะอยู่ร่วมกับเธออีกต่อไป สามีจะต้องทำอะกัตนิกะฮ์ และให้ค่าสินสอดใหม่ 4) ถ้าหากสามีได้หย่าอีกครั้งที่สองด้วยวิธีดังกล่าว หลังจากนั้นได้หย่าอีกเป็นครั้งที่สาม สามีไม่มีสิทธิที่จะคืนดีกับภรรยาได้นอกจากภรรยาจะต้องให้พ้นอิดตะฮ์และแต่งงานกับสามีใหม่อย่างถูกต้องและอยู่รวมกันฉันท์สามีภรรยา และเกิดมีการหย่าระหว่างนางกับสามีใหม่หรือสามีเสียชีวิตแล้วเมื่อนางหมดอิดตะฮ์ สามีคนแรกจะกลับคืนดีกับนางได้โดยวิธีการแต่งงานและให้ค่าสินสอดใหม่ ดังที่อัลลอฮฺทรงตรัสว่า

{ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرًا }
{ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ }

ความว่า “ถ้าหากเขาได้หย่านางอีก นางก็ไม่เป็นท่อนุมิตแก่เขาหลังจากนั้น จนกว่าจะแต่งงานกับสามีอื่นจากเขา แล้วหากสามีนั้นหย่านางก็ไม่มีบาปใด ๆ แก่ทั้ง

สองที่จะคืนดีกันใหม่ หากเขาทั้งสองคิดว่า จะดำรงไว้ซึ่งขอบเขตของอัลลอฮ์ได้และ
นั่นแหละคือขอบเขตของอัลลอฮ์ ซึ่งพระองค์ทรงแจกแจงมันอย่างแจ่มแจ้งแก่กลุ่มชน
ที่รู้ดี”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 230)

ข) การหย่าร้างเชิงบิตอียี คือการหย่าร้างที่สั่งห้ามหรือไม่อนุมัติ มีดังนี้

1) การหย่าภรรยาในตอนที่ยังมาประจำเดือน (อัล กุตุบียี, 1981) 2) การหย่า
ภรรยาในตอนที่ยังมีเลือดนิฟาส (เลือดหลังคลอด) 3) การหย่าภรรยาในสภาพที่นาง
สะอาดจากการมาประจำเดือนหรือนิฟาสแต่ได้มีเพศสัมพันธ์กันก่อนแล้วหย่า 4) การ
หย่าภรรยาโดยให้นางออกจากบ้าน 5) การหย่าโดยใช้คำฎาะลา (คำหย่า) 3 ครั้ง
คำเดียว

2) สตรีที่สามิเสียชีวิต

การเสียชีวิตของสามิส่งผลให้ภรรยาเป็นหม้าย อดตะฮ์คือ สี่เดือนกับสิบวัน
หรือประมาณ วัน 130 วัน จึงอนุญาตให้นางออกจากบ้านหรือจะไปแต่งงานกับสามิ
ใหม่ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

{وَالَّذِينَ يَتُوفُونَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ
أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغَ أَجَلُهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ...}

ความว่า“ และบรรดาผู้ที่ถึงแก่ชีวิตลงในหมู่พวกเจ้าและทิ้งครอบครัวไว้นั้น
พวกนางจะต้องรอคอยของพวกนางเองสี่เดือนกับสิบวัน ครั้นเมื่อครบกำหนดเวลา
ของพวกนางแล้วก็ไม่มีบาปใด ๆ แก่พวกเจ้า...” (อัลบะกอเราะฮ์ : 234)

หลักการอิสลามเกี่ยวกับอดตะฮ์ของสตรีมุสลิมหม้าย ดังนี้คือ 1) สตรี
มุสลิมหม้ายที่ตั้งครรภ์สามิเสียชีวิตหรือถูกหย่าร้าง อดตะฮ์ คือ การคลอดบุตร 2) สตรี
มุสลิมหม้ายเนื่องจากสามิเสียชีวิตหรือถูกหย่าร้าง โดยมิได้มีเพศสัมพันธ์ระหว่างกันมา
ก่อน คือนางไม่มีอดตะฮ์สามารถแต่งงานกับสามิใหม่ทันที 3) สตรีมุสลิมหม้าย
เนื่องจากสามิเสียชีวิตโดยมิได้ตั้งครรภ์ อดตะฮ์ของนาง คือสี่เดือนกับสิบวันประมาณ

(130 วัน) 4) สตรีมุสลิมหม้ายเนื่องจากถูกหย่าร้าง โดยมีได้ตั้งครรรค์และยังมีประจำเดือน อิตตะฮ์ของนางคือสามครั้งสะอาด (อัญญูร์) หมายถึงหลังจากอาบน้ำมาประจำเดือนสามครั้งประมาณ (93 วัน) 5) สตรีหม้ายเนื่องจากถูกหย่าร้างโดยมิได้ตั้งครรรค์และอยู่ในวัยหมดประจำเดือน อิตตะฮ์ของนางคือสามเดือนประมาณ (93 วัน)

สิทธิของสตรีที่ถูกหย่าร้าง มีดังนี้คือ 1) ต้องอยู่ในบ้านของสามี และสามีจะต้องให้การเลี้ยงดู ในช่วงอิตตะฮ์ สามีไม่มีสิทธิที่จะไล่เธอออกจากบ้าน และสามีก็เช่นกันไม่อนุญาตให้ออกจากบ้านนอกจากสามีได้กระทำสิ่งที่ไม่ดีจนทำให้เธอไม่สามารถอดทนอยู่ในบ้านนั้นอีกต่อไป สิทธิอันนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายใช้สติปัญญา และคิดอย่างไตร่ตรองอาจจะทำให้ทั้งสองคืนดีกันได้ (อัลบะทีย์ อัล เคาลีย์: 118) 2) หากนางกำลังตั้งครรรค์ สามีจะต้องให้การเลี้ยงดูนางจนคลอด ในกรณีนี้ไม่มีความแตกต่างระหว่างภรรยาที่คลอดลูกและภรรยาที่ยังไม่คลอด 3) หากนางมิได้ตั้งครรรค์และภรรยาที่คลอดลูกเป็นภรรยาที่ยังไม่คลอดลูกตามทัศนะของอิมามมาลิกและอิมามชาฟีอี สามีมีหน้าที่จะต้องจัดเตรียมที่อยู่อาศัยเท่านั้น 4) หากนางนั้นคลอดลูกและนางจะให้นมลูก สามีจะต้องจ้างนางในการเลี้ยงลูกตามความเหมาะสมและความสามารถของเขา ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

{ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يُخْرِجَنَّ إِلَّا أَنْ يُاتِيَنَّ بِفُحْشَةٍ مُبِينَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ... }

ความว่า “โอ้ท่านศาสดา เมื่อพวกเจ้าหย่าภรรยาก็จงหย่าพวกนางตามกำหนด (อิตตะฮ์) ของพวกนางและจงนับกำหนดอิตตะฮ์ให้ครบ พวกเจ้าจงยำเกรงต่ออัลลอฮ์ พระเจ้าของพวกเจ้าเถิด อย่าขับไล่พวกนางออกจากบ้านของพวกนาง และพวกนางก็อย่าออกจากบ้าน เว้นแต่พวกนางจะกระทำความผิดอย่างชัดแจ้ง และเหล่านั้นคือข้อกำหนดของอัลลอฮ์ และผู้ใดละเมิดข้อกำหนดของอัลลอฮ์ แน่แน่นอนเขาก็ได้เอثرกรรม

แก่ตัวของเขาเอง เจ้าไม่รู้ดอกว่าบางที่อัลลอฮฺจะทรงปรับปรุงกิจการ (ของเขา) หลังจากนั้น...” (อัญญะลา: 1) อัลลอฮฺทรงตรัสอีกว่า

{ أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنْ أُولَتْ حَمْلًا فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأَتَمُّوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَ رَبُّهُ فَتَرْضِعْ لَهُ أُخْرَى(6) لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُفْسِقْ لِيُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا }

ความว่า “จงให้พวกนางพำนักอยู่ ณ ที่พวกเจ้าพำนักอยู่ตามฐานะของพวกเจ้า และอย่าทำอันตรายพวกนางเพื่อให้เกิดการคับแค้นแก่พวกนาง และหากพวกนางตั้งครรภ์ก็จงเลี้ยงดูพวกนาง จนกว่าพวกนางจะคลอดทารกที่อยู่ในครรภ์ของพวกนาง ครั้นเมื่อพวกนางได้ให้นมแก่ทารกของพวกเจ้า ก็จงให้พวกนางซึ่งค่าตอบแทนของพวกนาง และจงปรึกษาหารือระหว่างพวกเจ้าด้วยกันโดยดี และเมื่อพวกเจ้าตกลงกันไม่ได้ ก็จงให้หญิงอื่นให้นมแก่เด็กนั้น ควรให้ผู้มีฐานะร่ำรวยจ่ายตามฐานะของเขา ส่วนผู้ที่การยังชีพของเขาเป็นที่คับแค้นแก่เขาก็ให้เขาจ่ายตามที่อัลลอฮฺทรงประทานมาให้แก่เขาอัลลอฮฺมิได้ทรงให้เป็นที่น่าลำบากแก่ชีวิตใด เว้นแต่ตามที่พระองค์ทรงประทานมาแก่ชีวิตนั้น หลังจากความยากลำบากอัลลอฮฺจะทรงทำให้เกิดความสะดวกสบาย” (อัญญะลา: 6-7) อัลลอฮฺทรงตรัสเกี่ยวกับระยะเวลาการติมน้ำนมของทารกอีกว่า

{ وَأُولَدْتُ يُرَضِعُنَّ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنْفِقَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ... }

ความว่า “และมารดาทั้งหลายนั้น จะให้นมแก่ลูก ๆ ของนางภายในสองปีเต็ม สำหรับผู้ที่ต้องการจะให้ครบถ้วนในการให้นม และหน้าที่ของพ่อเด็กนั้นคือปัจจัย

ยังชีพของพวกนาง และเครื่องนุ่งห่มของพวกนางโดยชอบธรรม ไม่มีชีวิตใดจะถูกบังคับนอกจากเท่าที่ชีวิตนั้นมีกำลังความสามารถเท่านั้น” (อัล-บะเกาะเราะฮ: 233)

5) สามีควรมอบของขวัญแก่ภรรยาเพื่อเป็นการปลอบใจ เช่นเงินและเสื้อผ้า เป็นต้นดังที่อัลลอฮฺทรงตรัสว่า

{ وَلِلْمُطَلَّاتِ مَتَّعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ }

ความว่า “และสำหรับบรรดาหญิงที่ถูกหย่านั้นจะได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกโดยชอบธรรมเป็นสิทธิเหนือผู้ยำเกรงทั้งหลาย” (อัล-บะเกาะเราะฮ: 241) ในเรื่องนี้อัลลอฮฺทรงตรัสในอัลกุรอานอีกว่า

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرُهُ، وَعَلَى الْمَقْتَرِ قَدَرُهُ، مَتَّعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ

ความว่า “ไม่มีบาปใด ๆ แก่พวกเจ้าถ้าหากพวกเจ้าหย่าหญิง โดยที่พวกเจ้ายังมิได้แตะต้องพวกนางหรือยังมิได้กำหนดมะฮัรใด ๆ แก่พวกนางและจงให้นางได้รับสิ่งที่อำนวยความสะดวกแก่พวกนาง โดยที่หน้าที่ของผู้มีมั่งมีนั้นคือตามกำลังความสามารถของเขา และหน้าที่ของผู้ยากจนนั้นคือตามกำลังความสามารถของเขาเป็นการให้ประโยชน์โดยชอบธรรม เป็นสิทธิเหนือผู้กระทำความดีทั้งหลาย” (อัล-บะเกาะเราะฮ: 236)

6) หากการหย่าร้างนั้นสาเหตุมาจากสามี ภรรยาไม่มีสิทธิได้รับสินสอดทั้งหมด ดังที่อัลลอฮฺทรงตรัสว่า

وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تُبَدِّلَ زَوْجَ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا تَأْخُذُوا بِهِ بُهْتًا وَإِنَّمَا مُبِينَا (20) وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنِ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا (21)

ความว่า “และหากพวกเจ้าต้องการเปลี่ยนคู่ครองคนหนึ่งแทนที่ของคู่ครองอีกคนหนึ่ง และพวกเจ้าได้ให้แก่นางหนึ่งในหมู่นางเหล่านั้นซึ่งทรัพย์อันมากมายก็ตามก็จงอย่าได้เอาสิ่งใดจากทรัพย์นั้นคืน พวกเจ้าจะเอามันคืนด้วยการอุปโลกน์ความเท็จ

และการกระทำบาปอันชัดเจนนั่นหรือ และพวกเจ้าจะเอาคืนได้อย่างไรทั้ง ๆ ที่บางคนของพวกเจ้าได้แนบกายกับอีกบางคนแล้ว และพวกนางก็ได้เอาค้ำมั่นสัญญาอันหนักแน่นจากพวกเจ้าแล้วด้วย” (อัน-นิซา: 20-21)

7) ถ้าหากการหย่าร้างนั้นเกิดขึ้นก่อนที่สามีอยู่ร่วมกับภรรยาและสินสอดก็ยังไม่ตกลงกัน ดังนั้นสามีจะต้องมอบของขวัญตามความสามารถแต่ถ้าสินสอดได้ตกลงกันสิทธิของภรรยาที่ถูกหย่าคือครึ่งหนึ่งของค่าสินสอด นอกจากว่าภรรยาจะคืนสินสอดทั้งหมดแก่สามี หรือสามีจะมอบให้แก่ภรรยาทั้งหมดดังที่ อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

{ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَوَصَّيْتُمْ مِمَّا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ... }

ความว่า “ และถ้าหากพวกเจ้าหย่าพวกนางก่อนที่พวกเจ้าจะแต่งตั้งพวกนาง โดยที่พวกเจ้าได้กำหนดมะฮัรแก่นางแล้ว ก็จงให้แก่นางครึ่งหนึ่งของสิ่งที่พวกเจ้ากำหนดไว้ นอกจากว่าพวกนางจะยกให้หรือผู้ที่การตกลงแต่งงานอยู่ในมือของเขาจะยกให้ และการที่พวกเจ้าจะยกให้นั้น เป็นสิ่งที่ใกล้แก่ความยำเกรงมากกว่า และพวกเจ้าอย่าลืมการทำความดีในระหว่างพวกเจ้า ...” (อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 237)

จะเห็นได้ว่า อิสลามไม่ได้ปิดกั้นการหย่าร้างและไม่ได้เปิดประตูกว้าง แต่อิสลามเปิดช่องแคบสำหรับครอบครัวที่มีปัญหาและไม่สามารถยุติได้ เพราะอิสลามเป็นศาสนาที่ยอมรับธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ การที่อิสลามอนุญาตให้มีการหย่าร้างไม่เป็นการผิดแต่อย่างใด จากการสังเกตพบว่า ความผิดก็คือการปฏิบัติของบางคน โดยเฉพาะผู้ชายที่คิดว่าเขามีสิทธิจะหย่าภรรยาของเขาตามอำเภอใจโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็น และผลเสียที่จะเกิดกับลูก ๆ หลังจากนั้น ทั้ง ๆ ที่อิสลามได้วางเงื่อนไขและวิธีการอย่างรัดกุมแล้ว หากสามีและภรรยาได้ปฏิบัติหน้าที่ตามคำสอนของอิสลามอย่างเคร่งครัด แน่นนอนการหย่าร้างจะมีน้อยมากในสังคม

ปัญหาที่สตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตาจังหวัดยะลาได้เผชิญ

ปัญหาที่สตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตาจังหวัดยะลาได้เผชิญนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทที่คล้าย ๆ กันดังนี้ 1) สตรีมุสลิมหม้ายที่สามีตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบ นางสะท้อนใจมาก จำเป็นต้องใช้เวลามากพอสมควรจะให้หายจากความรู้สึกดังกล่าว ในขณะเดียวกันประสบกับความยากจนเป็นประการสำคัญก่อนที่รัฐจะให้เยียวยา ส่วนใหญ่สตรีหม้ายประเภทนี้จะได้รับรู้ที่ตำแหน่งสามี (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2566) และรองลงมา คือการอบรมดูแลลูกให้เป็นคนดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนในอนาคต (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2566)

2) สตรีมุสลิมหม้ายที่สามีถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ นางได้ประสบกับปัญหาหนัก ยิ่งกว่าสตรีหม้ายท่านอื่น ๆ อีกโดยเฉพาะในด้านจิตใจคือเสียขวัญ ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ โดยเฉพาะเมื่อเห็นเจ้าหน้าที่ของรัฐประเภทหารที่ตระเวนตามหมู่บ้านและกลางทางที่ทำการตรวจรถยนต์ สอดคล้องกับ (ผู้นำศาสนา, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2566) กล่าวว่า นางเสียขวัญ ประสบกับความยากจนเป็นประการสำคัญ และรองลงมา คือการอบรมดูแลลูกให้เป็นคนดีโดยเฉพาะลูกเล็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะให้มีการศึกษาอันน่าซึ่งมีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2566) ซึ่งนางจำเป็นต้องทิ้งลูกไว้กับยายและปู่เพราะต้องไปทำงานที่มาเลเซียเพื่อหาเงินเป็นค่าครองชีพสอดคล้องกับ (ผู้นำศาสนา, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2566) ว่าสตรีมุสลิมหม้ายประเภทนี้จะเผชิญกับปัญหาด้านการเงินมากที่สุด ท่านผู้นำศาสนาทั้งหกท่านก็พยายามจัดหาทุนจากองค์กรเด็กกำพร้าต่าง ๆ จากในและต่างประเทศแต่ไม่เพียงพอเนื่องจากองค์กรได้แจกปีละสองครั้ง และค่าครองชีพทุกอย่างจะสูงมาก

3) สตรีมุสลิมหม้ายที่สามีเสียชีวิตจากโรคร้าย นางจะเผชิญปัญหาความยากจนเป็นประการสำคัญ รองลงมาด้านการเลี้ยงลูกให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และด้านความรู้สึกสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ (ผู้นำศาสนา, สัมภาษณ์, 02 มีนาคม 2566) ว่านางได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย กล่าวคือความยากจนเป็นประการสำคัญ ปัญหาไม่มีทุนทรัพย์ที่จะทำต้นทุนในการประกอบอาชีพ เช่น เครื่องจักรทำ

ขนมเป็นต้นและ ไม่มีประสบการณ์ที่เพียงพอในการทำงาน (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2566)

4) สตรีมุสลิมหม้ายที่อุทกหย่าร้าง นางจะเผชิญกับปัญหาความเครียดและยากจนเป็นประการสำคัญเช่นกัน รองลงมาคือไม่มีเวลาจะให้กับลูกเนื่องจากนางต้องหาเงินคนเดียว สอดคล้องกับงานวิจัย (ฮามีดะห์ มาสาระกามาและคณะ, 2555) นอกจากนี้ ปัญหาด้านการขาดแคลนอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ ได้แก่เครื่องจักรทำขนม และทุนทรัพย์ที่จะทำต้นทุน

การปรับตัวตามอิสลามวิถีของสตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา

จากการศึกษาการปรับตัวของสตรีมุสลิมหม้ายที่สามีเสียชีวิตในเหตุการณ์ไม่สงบและสตรีมุสลิมหม้ายที่สามีถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐพบว่า ทั้งสองได้ปรับตัวคล้าย ๆ กันมาก กล่าวคือ ตอนที่ใช้ชีวิตอยู่กับสามีนางได้ปฏิบัติศาสนกิจสั่งใช้ไม่สม่ำเสมอ ไม่เคยปฏิบัติศาสนกิจส่งเสริมรออาดิบ ฎูฮา (Duha) มักจะตามอำเภอใจ ไม่มีความอดทน ไม่ตระหนักในการหารายได้พิเศษ และเพียงพอกับรายได้ของสามี หลังจากสามีเสียชีวิตนางได้ปรับตัวปฏิบัติศาสนกิจดีกว่าเดิม เช่น ตระหนักในการฟังบรรยายธรรม ขยันอ่านอัลกุรอานและอ่านดุอาอ์ซการ์อันนะบะวียี เพื่อเป็นเสบียงชีวิตในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขและมีความอดทน อดกลั้น เมื่อเผชิญปัญหาและอุปสรรค ใช้เวลาว่างให้มีประโยชน์ เช่น ปลูกผักบริเวณบ้าน และเลี้ยงสัตว์เป็นต้น (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2566) นางจะมีความสัมพันธ์อันดีงามกับญาติพี่น้องทั้งฝ่ายของตนเองและสามี มักจะตอบรับการเชิญชวนของพี่น้องอย่างดี (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2566)

การปรับตัวของสตรีมุสลิมหม้ายที่สามีสูญเสียเนื่องจากโรคร้ายหลังจากสามีเสียชีวิตนางได้ปฏิบัติศาสนกิจสั่งใช้ดีกว่าเดิม ปฏิบัติศาสนกิจส่งเสริมบางประเภทที่นางรู้ เช่น การละหมาดตะรอวีห์ในเดือนรอมฎอน และได้ฟังบรรยายธรรมจากวิทยุในบางคืน พยายามเรียนอัลกุรอาน อ่านอ์ซการ์ อันนะบะวียี และอ่านดุอาอ์เพื่อบำบัดทุกข์และบำรุงสุข อดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ

มีความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างญาติพี่น้องทั้งฝ่ายของนางเองและสามี มักจะตอบรับการเชิญชวนของพี่น้องอย่างดีโดยเฉพาะการเชิญชวนของเพื่อนสามี (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2566)

ส่วนสตรีมุสลิมหม้ายที่ถูกหย่าร้าง ส่วนใหญ่นางมีอายุน้อยมีการศึกษาแค่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้น นางมีความพยายามสูงในการศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับหลักการศาสนาอิสลามและความรู้วิชาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีกว่าเดิม โดยผ่านอินเทอร์เน็ต นางได้ปฏิบัติศาสนกิจสัจใช้และส่งเสริมดีกว่าเดิม ฟังบรรยายธรรมจากวิทยุและมียึดประจำหมู่บ้านในบางครั้งพยายามอัลกุรอานและอ่านคู่อัซฮาร์ อันนะบะวียี เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุข อดทนต่อปัญหาและอุปสรรค มีความสัมพันธ์อันดีงามกับผู้คนในหมู่บ้านและอดีตแม่ยายและพ่อตา และญาติ ๆ ของสามีถึงแม้นางถูกหย่าร้างแล้วก็ตาม เนื่องจากมีลูกซึ่งเป็นสื่อเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างดีตลอดมา และเชื่อว่าหารายได้โดยไม่เลื่องงานเพื่อนำเงินมาดูแลและเลี้ยงลูกให้ได้รับการศึกษาและพ่อแม่ที่ชราภาพ (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2566)

กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ให้ความช่วยเหลือสตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

สตรีมุสลิมหม้ายที่สามีเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ไม่สงบนางจะได้รับเงินเยียวยาจากรัฐบาล นางที่สามีทำงานเป็นเจ้าหน้าที่รถไฟ จะได้รับเงินเยียวยาจากรัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ จะให้สิทธิ์แก่นางประกอบอาชีพแทนสามี ลูกที่จบปริญญาตรี สามารถทำงานแทนบิดาแทนที่ ส่วนลูกที่กำลังเรียนจะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาสังคม และ สำนักงานพัฒนาสังคมประจำจังหวัดยะลาอีกด้วย (ผู้นำศาสนา, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2566) นางที่สามีเสียชีวิตเนื่องจากถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลังจากสามีเสียชีวิตใหม่ ๆ นางได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนในบางโอกาสเท่านั้น เช่น องค์กรของทนายความมุสลิมแห่งชาติ และกลุ่มสิทธิมนุษยชน หลังจากนั้นนางไม่ได้รับความช่วยเหลือจากใด ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนแต่

ลูกกำพร้าจะได้รับความช่วยเหลือจากมัสยิด ในบางโอกาสหรือปีละครั้งเท่านั้น (สตรีมุสลิมหม้าย, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2566) นางที่สามีเสียชีวิตโดยโรคธรรมชาติและสตรีมุสลิมหม้ายที่ถูกหย่าร้างนางไม่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรใด ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ส่วนลูก ๆ ของนางบางท่านจะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ ในบางโอกาส เช่น องค์กรมุลินีอัล-ฟุรกอนเพื่อการศึกษาและสังคมสงเคราะห์ (จากประเทศคูเวต) ที่จังหวัดนราธิวาส ส่วนสตรีมุสลิมหม้ายที่ถูกหย่าร้าง นางไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใด ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ถึงแม้ว่านางจะมีลูกติดมากน้อยเพียงใดก็ตาม สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ (ผู้นำศาสนา, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2566) กล่าวว่า ประเทศไทยมีความต่างกันมาก ถ้าเทียบกับประเทศมาเลเซีย ทั้ง ๆ เป็นประเทศเพื่อนบ้านและความเป็นพหุวัฒนธรรมไม่ต่างกัน กล่าวคือประเทศมาเลเซียจะเยียวยาอย่างดียิ่งต่อสตรีหม้ายทุกประเภทโดยเฉพาะสตรีหม้ายที่มีลูกติด เพื่อให้นางสามารถดำเนินอย่างปกติสุขไม่ต่างกับสตรีที่มีสามีที่เป็นเสาหลัก

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสถานภาพทางสังคมของสตรีมุสลิมหม้ายตามหลักการศาสนาอิสลาม 2) เพื่อศึกษาปัญหาของสตรีมุสลิมหม้ายเผชิญ การปรับตัวตามอิสลามวิถี กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ให้ความช่วยเหลือสตรีมุสลิมหม้ายในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลาซึ่งผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1) สตรีมุสลิมหม้ายที่สามีสูญเสียในเหตุการณ์ไม่สงบและสามีถูกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นจะประสบกับความลำบากในการมาหากินและในการดูแลลูก ๆ สอดคล้องกับฮามิดะห์ มาสาร์กามาและคณะ (2555) ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 34-51 ปี การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่มีอาชีพที่แน่นอน ตอนสามียังอยู่ มีฐานะพอใช้ จะมีลูกติดที่กำลังเรียนหนังสือทุกระดับ นางมีความลำบากในการดูแลลูก ลูกบางท่านตั้งใจเรียนอย่างดีและบางท่าน ไม่สนใจการเรียนเลยโดยเฉพาะลูกผู้ชายและสังคมรอบ ๆ มักจะติดกับสิ่งมีนเมา

2) สตรีหม้ายที่สามีสูญเสียสามีเนื่องจากโรคทางธรรมชาติจะมีอายุในระหว่าง 35 – 55 ปี ไม่มีการศึกษา อาชีพที่ไม่แน่นอน ตอนที่ยังอยู่มีฐานะปานกลาง ลูกส่วนใหญ่กำลังเรียนในทุกระดับและนางจะตระหนักในการศึกษาเพื่อให้ลูกมีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต สตรีหม้ายที่ถูกหย่าส่วนใหญ่สาเหตุอันเนื่องมาจากสามีไม่รับผิดชอบและมีชู้กับผู้หญิงอื่น ทั้ง ๆ สาเหตุของการแต่งงานเบื้องต้นอันเนื่องมาจากการชอบและรักกัน มีอายุในระหว่าง 28–55 ปี และมีการศึกษาในระดับที่แตกต่างกัน บางท่านมีฐานะที่ดีได้รับความอบอุ่นและอาศัยอยู่กับพ่อแม่ สถานภาพทางเศรษฐกิจปานกลาง และบางท่านมีฐานะไม่ดีอันทำให้นางลำบากต้องรับภาระเลี้ยงลูกคนเดียว และสามีไม่ปฏิบัติตามหลักการอิสลาม

3) การปรับตัวของสตรีมุสลิมหม้ายทุกประเภทจะมีการเปลี่ยนแปลงตามอิสลามวิถีในทางที่ดีขึ้นอยู่ในระดับที่แตกต่างกันตามสภาพความศรัทธาของแต่ละคน นางมีความสัมพันธ์อันดีงามกับผู้อื่นและชอบอ่านอัลกุรอานและอัชการอันนะบะวีย์ สอดคล้องกับสุรชัย ไวยวรรณจิตรและคณะ (2020) ได้กล่าวว่า การสนับสนุนให้สตรีมุสลิมมีกิจกรรมทางกายผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น การฟังบรรยาย ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 39.1) รองลงมาคือระดับปานกลาง (ร้อยละ 31.6) ขณะที่การมีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้สตรีมุสลิมมีส่วนร่วมในการมีกิจกรรมทางกาย ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 33.3) ทั้งในรูปแบบของ การประชาสัมพันธ์ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการมีกิจกรรมทางกายของสตรีมุสลิม และการจัดรูปแบบกิจกรรมทางกายที่เหมาะสมกับวัย และความเป็นสตรีมุสลิม และการจัดให้มีอุปกรณ์ช่วยส่งเสริมการมีกิจกรรมทางกายของสตรีมุสลิม ส่วนใหญ่อยู่ใน ระดับปานกลางยกเว้นในเรื่องของการจัดสถานที่เฉพาะ/ไม่ปะปนหญิงชายสำหรับสตรีมุสลิมในการทำกิจกรรมทางกาย ส่วนใหญ่ อยู่ในระดับน้อยที่สุด (ร้อยละ 41.1)

4) สตรีหม้ายที่สามีเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ไม่สงบ จะได้รับการเยียวยาจากรัฐบาล นางที่สามีเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจจะได้รับการเยียวยาจากรัฐบาลอย่างประทับใจแทนที่ตำแหน่งของสามี ส่วนนางประเภทอื่น ๆ ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือใด ทั้งภาครัฐและเอกชน สอดคล้องกับกรวิภา บัวขชุม และคณะ

(2017) ผลจากการศึกษาพบว่า ผลกระทบที่เกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบ จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเห็นได้ว่าการดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสม ทางด้านจิตใจของสตรีหม้าย ได้แก่ การใช้หลักคำสอนของศาสนา การค้นหาวិธีการ เยียวยาและการผ่อนคลายความเครียดด้วยตนเอง และการมีแหล่งสนับสนุนทางสังคม และอารมณ์ จากทั้งทางครอบครัว เพื่อนจากหน่วยงานราชการและภาคเอกชน เป็นวิธีที่ช่วยให้ สตรีหม้ายจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ได้ผ่อนคลายความเครียด

สรุปผลการวิจัย

สตรีมุสลิมหม้ายที่สามีเสียชีวิตหรือถูกหย่าร้างที่ไม่มีเพศสัมพันธ์ ไม่มีอิตตะฮ์สามารถแต่งงานใหม่ได้เลยและมีสิทธิ์รับสินสอดครั้งหนึ่ง หากนางที่ถูกหย่าหรือสามีเสียชีวิตในขณะที่ตั้งครรภ์ อิตตะฮ์คือการคลอดบุตร สำหรับสามีที่มีชีวิต เขาต้องอุปการะและจ้างค่าให้แม่แก่ลูก นางถูกหย่าโดยมิได้ตั้งครรภ์และยังมีประจำเดือน อิตตะฮ์คือสามครั้งสะอาด (ฮัจญ์ฮ์) (หลังจากอาบน้ำชำระเลือด) นางในวัยหมดประจำเดือนแล้วอิตตะฮ์คือสามเดือนหรือ 123 วันโดยประมาณ ช่วงอิตตะฮ์นางต้องอยู่ภายใต้การดูแลของสามี เพื่อใช้สติปัญญาและกลับคืนดีกัน หากการหย่าร้างเป็นครั้งที่สาม สามีต้องจัดที่อยู่อาศัยและมอบของขวัญแก่นางเพื่อเป็นการปลอบใจ ส่วนนางที่สามีเสียชีวิตอิตตะฮ์คือสี่เดือนสิบวัน และมีสิทธิ์รับมรดกของสามีตามที่บทบัญญัติไว้

สตรีมุสลิมหม้ายทุกประเภทจะเผชิญกับปัญหาเหมือนกันคือ ความยากจนเป็นประการสำคัญ นอกจากนางที่เป็นภรรยาของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ไม่สงบเท่านั้น จะได้รับการเยียวยาจากรัฐบาล นางจะปรับตัวตามอิสลามวิถีไปในทิศทางที่ดีขึ้นอยู่ในระดับความแตกต่างของศรัทธาของแต่ละคน

จากการสังเกตพบว่า นางจะประสบกับปัญหาความยากจนเป็นประการสำคัญ รองลงมาปัญหาการเลี้ยงดูบุตร การปรับตัวตามอิสลามวิถีนั้นไปในทางที่ดีขึ้นอยู่กับความศรัทธาของแต่ละคน เมื่อลูกโตแล้วนางอาจจะหายความลำบาก

โดยเฉพาะลูกที่มีการศึกษา มีงานทำ มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

จากการสัมภาษณ์สตรีหม้ายทุกประเภทต่างก็ได้เสนอแนะต่อรัฐบาลดังต่อไปนี้

- 1) ควรจัดอบรมวิชาชีพแก่สตรีมุสลิมหม้ายพร้อมสนับสนุนงบประมาณ โดยเฉพาะวิชาการตัดเย็บ
- 2) ควรจัดตั้งหน่วยงานดูแลสตรีหม้าย เด็กกำพร้าและบุตรที่ถูกทอดทิ้งซึ่งนโยบายเช่นผู้สูงอายุ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Abu Dawood, S. S. (2000). *Sunan Abi Dawood*. Dar Ibn Haram.
- Arab Universities Alumni Association. (1999). *Holy Quran Thai meaning: King Fahd Glorious Quran Printing Complex*. Madinah al-Munawarah.
- Al Bani, W. S. (1975). *Al mar'ah Al muslimah*. Dar Ibn Haram
- Al Bukhari, M. I. (2008). *Sahih al Bukhari*. Markaz Maktabat al-Fa lil Attijarat wa al-Tawzy'i.
- Al-Qurtubi, R. (1981). *Bidayah al-Mujtahid wa al- Nihayah almuqtasid* (5th Ed.). Dar al- Ma'rifah.
- Al khauli, B. (nd). *Al Islam Wal Mar'ah Al Muasorah* (3th Ed.). Dar al Qalam.
- Al- Khusti, M. (1994). *Petua Kebahagian Rumahtagga*. Darul Nu'man.

- Buatchum, K., Kongsuwan, V., & Suttharangsee, W. (2017). Psychological Self-Care of Widows from the Unrest Situation in Southern Thailand: A Preliminary Study. *Journal of Research in Nursing-Midwifery and Health Sciences*, 37(1), 97–104. Retrieved from <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/nur-psu/article/view/80926>
- Bisri, M. A. (1991). *Wanita Dalam Syariat Dan Masyarakat*. Thinkers Library SDN BHD.
- Dean, H. (1985). *Annafaqa Wachchiqok wa taaddud Zaujat wa Khayfia Ilajuha al Islam*. Al Watan.
- Din, H. (1985). *Nafaqah wa al-Shiqaq wa al- Ta'adud Zaujat wa Kaifa 'ilajuha al-islam*. Al-Waton.
- Ibn Rushd, Q. (1981). *Bidayah al-Mujtahid wa Nihayah al-Muktasid* (5th Ed). Dar al Ma'rifah.
- Masarakama, M., & Nataening, H. (2012). *Complete research report The Status and Adjustment of Muslim Women Project Widows in the Three Southern Border Provinces: A Case Study: idowed Muslim Women in Raman District, Yala Province*. The Thailand Research Fund (TRF).
- Vaivanjit, S., Langputeh, P., Makeng, M., Tuanbula, K., Sulong, V., & Nire, S. (2022). Muslim Widows and Physical Activity Spaces: Health Promotion in the Deep South Unrest. *Journal of Liberal Arts RMUTT*, 1(2), 21–32. Retrieved from <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JLA/article/view/1472>